

Sygn. akt I CSK 684/09

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 6 kwietnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa Arkadiusza Ś., Stefanii L.

i Wiesława L.

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi Gospodarki

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 6 kwietnia 2011 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 30

czerwca 2009 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 17 września 2008 r. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Gospodarki na rzecz powodów: Stefanii L. - kwotę 247.500 zł, Wiesława L. – kwotę 282.857 zł i Arkadiusza Ś. – kwotę 459.643 zł, każdą z tych sum z ustawowymi odsetkami od dnia 17 września 2008 r. Sąd Apelacyjny wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelacje pozwanego od powyższego orzeczenia, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia następujące ustalenia faktyczne i ich ocenę prawną.

W dniu 14 grudnia 1949 r. Minister Handlu Wewnętrznego wydał orzeczenie nr 8, na podstawie którego przejęte zostało na własność Państwa przedsiębiorstwo Młyn Parowy - J. L. – B. pow. C., zorganizowane na nieruchomości o powierzchni 11.121 m², stanowiące własność Jana L. Orzeczeniem Ministra Skupu z dnia 9 maja 1955 r. zatwierdzono protokół zdawczo-odbiorczy tego przedsiębiorstwa.

Decyzją z dnia 13 lutego 1992 r., zmienioną dwukrotnie, Wojewoda P. stwierdził nabycie prawa użytkowania wieczystego gruntu położonego w B. przy ulicy D., oznaczonego w ewidencji gruntów jako działka nr 355 o powierzchni 11.100 m² oraz własności budynków i innych urządzeń posadowionych na tym gruncie przez Rejonowe Przedsiębiorstwo Przetwórcze Przemysłu Paszowego „B.” w S.

Minister Gospodarki i Pracy decyzją z dnia 23 listopada 2004 r. stwierdził nieważność orzeczenia nr 8 Ministra Handlu Wewnętrznego, a decyzją z dnia 23 marca 2005 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi stwierdził nieważność orzeczenia Ministra Skupu z dnia 9 maja 1955 r. Wojewoda W. decyzją z dnia 18 grudnia 2006 r. stwierdził, że decyzja Wojewody P. z dnia 13 lutego 1992 r. została wydana z naruszeniem prawa.

Jan L. zmarł 29 lipca 1956 r. Stefania L. i Wiesław L. wywodzą swoje uprawnienie do żądania odszkodowania ze spadkobrania, a Arkadiusz Ś. - z nabycia od innego spadkobiercy udziału w wierzytelności z tytułu naprawienia szkody.

Wartość znacjonalizowanego przedsiębiorstwa (mienia ruchomego, budynków, budowli, maszyn oraz gruntu) – według szacunku biegłego - wynosi 1.385.000 zł.

Sąd Apelacyjny, mając na uwadze, że decyzje nadzorcze stwierdzające nieważność orzeczeń administracyjnych z 1949 i 1955 r. zapadły po wejściu w życie art. 417¹ k.c. i odwołując do poglądu Sądu Najwyższego wyrażonego w uchwale z 6 listopada 2008 r., III CZP 101/08 (OSNC 2009, nr 4, poz. 57), przyjął, że zasadność roszczeń powodów podlega ocenie przez pryzmat § 2 tego artykułu, a nie art. 160 k.p.a. Stwierdził, że powodowie wykazali wszystkie przesłanki odpowiedzialności Skarbu Państwa za poniesioną przez nich szkodę. Utrata własności przedsiębiorstwa, w tym wchodzącej w jego skład nieruchomości gruntowej, pozostaje w normalnym związku przyczynowym z wydaniem orzeczenia nacjonalizacyjnego w 1949 r. Gdyby bowiem orzeczenie to nie zostało wydane, nie zostałaby wydana decyzja o oddaniu gruntu w wieczyste użytkowanie.

Powodowie domagali się naprawienia szkody spowodowanej wydaniem orzeczeń administracyjnych. Choć pierwotnie w pozwie żądali zasądzenia z tego tytułu kwot niższych, to doprecyzowanie tych żądań po oszacowaniu przez biegłego wartości utraconego mienia, stosownie do cen obowiązujących w dacie orzekania (art. 363 § 2 k.c.), nie może być poczytywane za zgłoszenie nowych roszczeń. Nie ma więc podstaw do uznania, że sprecyzowane ostatecznie w pismach procesowych z dnia 14 kwietnia 2008 r. oraz z dnia 13 czerwca 2008 r. żądania – w części przekraczającej zgłoszone w pozwie - uległy przedawnieniu (art. 442¹ § 1 k.c.).

W skardze kasacyjnej opartej na podstawie określonej w art. 398³ § 1 k.p.c. pozwany podniósł zarzuty błędnej wykładni:

- art. 361 § 2 k.c. w związku z art. 417¹ § 2 k.c., art. 236 § 1 k.c. i art. 33 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 ze zm.) przez przyjęcie, że powodowie ponieśli szkodę m.in. w postaci utraty prawa własności nieruchomości wskutek wadliwych orzeczeń administracyjnych, chociaż stwierdzona została ich nieważność;

- art. 361 § 1 k.c. w związku z art. 417¹ § 2 k.c. przez przyjęcie, że pomiędzy wskazywaną przez powodów szkodą a zdarzeniem w postaci wydania orzeczeń z dnia 14 grudnia 1949 r. i z dnia 9 maja 1955 r. zachodzi adekwatny związek przyczynowy;
- art. 123 § 1 pkt 1 k.c., art. 442 § 1 k.c. i art. 442¹ § 1 k.c. w związku z art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 80, poz. 538) przez przyjęcie, że część żądania powodów wynikająca z rozszerzonego powództwa nie uległa przedawnieniu.

Skarżący zarzucił też naruszenia art. 363 § 2 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że nakaz orzekania według stanu rzeczy istniejącego w chwili zamknięcia rozprawy, z uwzględnieniem wysokości odszkodowania według cen z daty ustalenia odszkodowania, usprawiedliwia przerwanie biegu przedawnienia do wysokości zasądanego odszkodowania, niezależnie od granic pierwotnego żądania określonego w pozwie.

Powołując się na te zarzuty pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i zmianę wyroku Sądu pierwszej instancji przez oddalenie powództwa, bądź też przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

U podstaw zaskarżonego wyroku legł pogląd, mający swoje zakorzenienie w licznych wypowiedziach doktryny i judykatury, że podstawę oceny roszczeń odszkodowawczych z tytułu wadliwej decyzji administracyjnej wydanej przed dniem 1 września 2004 r., której nieważność stwierdzono po tej dacie, stanowi art. 417¹ § 2 k.c. Jakkolwiek skarżący zapatrywania tego nie kwestionował, zauważyć należy, że w związku z rozbieżnościami zarysowanymi w orzecznictwie na tle rozgraniczenie zastosowania uchylonego z dniem 1 września 2004 r. art. 160 k.p.a. i ustanowionego z mocą od tego dnia art. 417¹ § 2 k.c., Sąd Najwyższy w uchwale pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 31 marca 2011 r., III CZP 112/10 (niepubl.) uznał, że do roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej ostateczną decyzją administracyjną wydaną przed dniem 1 września 2004 r., której nieważność lub wydanie z naruszeniem art. 156 § 1 k.p.a. stwierdzono po tym dniu, ma zastosowanie art. 160 § 1, 2, 3 i 6 k.p.a. Z przyjętych za podstawę zaskarżonego

orzeczenia wiążących ustaleń faktycznych wynika, że sytuacja taka wystąpiła w rozpoznawanej sprawie. Pogląd wyrażony w powyższej uchwale ma zatem dla oceny zasadności skargi kasacyjnej istotne znaczenie, gdyż część podniesionych w niej zarzutów została powiązana z naruszeniem przepisów, które nie mają w sprawie zastosowania (art. 417¹ § 2, art. 442 § 1, art. 442¹ § 1 k.c. w związku z art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny). Próba podważenia zaskarżonego wyroku w drodze zarzutu ich błędnej wykładni nie mogła wyrzucić zamierzonego skutku.

Wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącego, Sąd Apelacyjny prawidłowo uznał, że mimo wydania w dniach 23 listopada 2004 r. i 25 marca 2005 r. decyzji stwierdzających nieważność orzeczeń nacjonalizacyjnych wydanych w 1949 i 1955 r. ze skutkiem *ex tunc* powodowie ponieśli szkodę w postaci utraty prawa własności wszystkich składników majątkowych wchodzących w skład znacjonalizowanego przedsiębiorstwa, w tym prawa własności nieruchomości, i że szkoda ta pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym z tymi orzeczeniami.

Występujący w ostatnich latach problem skutków prawnych podważenia decyzji administracyjnych stwierdzających przejęcie lub stanowiących podstawę nabycia własności określonych nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa, a w konsekwencji także na rzecz jednostek samorządu terytorialnego w wyniku ich komunalizacji, był przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego przy podejmowaniu uchwały w składzie siedmiu sędziów z dnia 15 lutego 2011 r., III CZP 90/10 (niepubl.). W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy rozważając kwestię odpowiedniego zharmonizowania reguły wyrażonej w art. 232 k.c. ze skutkami prawnymi nabycia użytkowania wieczystego w wyniku działania rękojmi określonej w art. 5 u.k.w.h. uznał, że ochrona udzielona osobie trzeciej powinna prowadzić nie tylko do prostego nabycia prawa użytkowania wieczystego od osoby nieuprawnionej (podstawowy skutek konstytutywnego działania rękojmi), ale nabycia w takim kształcie jurydycznym i konfiguracji podmiotowej (użytkownik – Skarb Państwa), w jakim prawo użytkowania wieczystego występuje w obrocie prawnym *de lege lata* (dalszy skutek konstytutywnego działania rękojmi). Uzyskanie własności przez Skarb Państwa stanowi zatem wtórny i niesamodzielny

(bo pochodny) skutek służący zapewnieniu jak najpełniejszej ochrony prawnej osobie trzeciej (nabywcy użytkownika wieczystego), działającego w zaufaniu do treści wpisu do księgi wieczystej. Prawny sens takiej ochrony wyraża się też w odpowiednim ukształtowaniu stosunku prawnorzeczowego: użytkownik wieczysty – Skarb Państwa, zgodnie z treścią aktualnego wpisu do księgi wieczystej przy uwzględnieniu ogólnego i szczegółowego reżimu prawnego tego stosunku. Zgodnie z taką interpretacją art. 5 u.k.w.i.h., nabycie własności gruntu przez Skarb Państwa stanowi wtórny skutek prawny działania zasady rękojmi, przy założeniu potrzeby stworzenia właściwej ochrony prawnej dla użytkownika wieczystego. W konsekwencji wykładnia taka, przewidująca dwa skutki prawne, determinuje także sposób ochrony byłego właściciela gruntu, pozostaje mu bowiem roszczenie odszkodowawcze przeciwko Skarbowi Państwa (jednostce samorządu terytorialnego) z racji definitywnej utraty prawa własności gruntu w odpowiednim czasie, tj. w chwili uzyskania przez te podmioty statusu właścicieli gruntu. Skutek wtórny działania zasady rękojmi nie eliminuje stanu bezprawności działania Skarbu Państwa w związku z przejściem gruntu byłego właściciela, ale sanuje pierwotną – wadliwą - decyzję administracyjną w tym sensie, że pozwala uznać stan prawnorzeczowy (zmianę właściciela gruntu) wytworzony przez tę decyzję za definitywny w sferze obrotu cywilnoprawnego.

Skład orzekający w niniejszej sprawie w pełni podziela przytoczone zapatrywanie, co nie pozwala uznać za usprawiedliwione - opartych na odmiennym założeniu - podniesionych w skardze kasacyjnej zarzutów naruszenia art. 361 § 1 k.c., jak również tego przepisu w związku z art. 236 § 1 k.c. i art. 33 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 21 grudnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.

Niewątpliwie ma racje skarżący twierdząc, że przerwanie biegu przedawnienia na podstawie art. 123 § 1 pkt 1 k.c. następuje, co do zasady, w granicach żądania pozwu. Jeżeli powód dochodzi pozwem części roszczenia, to wniesienie pozwu nie przerywa biegu przedawnienia co do tej części roszczenia, która nie została nim nie objęta. Przerwanie przedawnienia rozszerzonego roszczenia może nastąpić dopiero z chwilą rozszerzenia powództwa.

W sprawie niniejszej powodowie dochodzili roszczeń odszkodowawczych określonych w pozwie kwotowo z zastrzeżeniem - z uwagi na specyficzne cechy przedmiotu utraconej własności, niewystępującego już w obrocie cywilnoprawnym (przedsiębiorstwa stanowiącego młyn parowy) - ich doprecyzowania po sporządzeniu stosownej wyceny przez biegłego. Powodowie zgłosili w ten sposób żądania odzwierciedlające ich wolę uzyskania odszkodowania w wysokości odpowiadającej poniesionej szkodzie, niemożliwej do określenia w chwili wnoszenia powództwa. Prawidłowo zatem Sąd Apelacyjny uznał, że ich zamiarem nie było ograniczenie roszczeń odszkodowawczych do kwot oznaczonych w pozwie, a więc dochodzenia ich jedynie w części (zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2009 r., III CSK 298/08, niepubl.). Modyfikacja żądań pozwu dokonana pismami procesowymi z dnia 8 kwietnia 2008 r. i z dnia 9 czerwca 2008 r. w istocie nie była zmianą powództwa wywierającą wskazane przez skarżącego skutki w zakresie przedawnienia. Zarzut naruszenia art. 123 § 1 pkt 1 k.c. okazał się więc chybiony niezależnie od tego, że został wadliwie powiązany z art. 442 § 1, art. 442¹ § 1 k.c. i art. 2 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r., zmieniającej Kodeks cywilny.

Przewidziany w art. 363 § 2 k.c. nakaz orzekania o wysokości odszkodowania według cen z daty ustalenia odszkodowania – co trafnie podniósł skarżący – nie usprawiedliwia przerwania biegu przedawnienia roszczeń niezgłoszonych w pozwie. Zarzut naruszenia tego przepisu, z uwagi na wskazane wyżej okoliczności, nie mógł być uwzględniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.